Nr. 2 — 30—35 cm skersmens krūvelė. Tarp kaulų degėsių ir anglių nebuvo. Šalia kapo Nr. 2 buvo puodų šukių krūvelė. Šukės priklauso lipdytam tiesiomis sienelėmis grublėtu paviršiumi puodui. Daugiau radinių pilkapyje Nr. 1 nerasta.

Vienas degintinis kapas buvo aptiktas pilkapyje Nr. 2. Jis buvo pačiame pilkapio centre, taip pat ant pagrindo, po sampilu. Sudeginti kauliukai buvo supilti 120×80 cm dydžio plote. Tarp kaulų maišėsi nemažai degėsių bei anglių, taip pat buvo sudėtos moteriai būdingos įkapės: du moliniai dvigubo nupiauto kūgio formos verpsteliai, geležinė yla ir žalvarinis įvijinis žiedelis.

Pilkapis Nr. 3, pats didžiausias ir neapardytas, buvo tuščias. Šio, kaip ir visų kitų pilkapių, pagrinde juodavo 10—15 cm storio tamsios žemės ruoželis, be to, buvo išlikęs jo akmenų vainikas.

Pilkapis Nr. 4, smarkiai apardytas, kūpsojo dirbamame lauke. Jo akmenų vainiko dalis taip pat nuardyta. Sampile gana gausu stambių akmenų. Kapų nerasta, aptikta tik pavienių žalvarinių sulaužytų skardelių.

Pilkapis Nr. 5 taip pat tūnojo dirbamame lauke ir taip pat smarkiai apardytas, akmenų vainiko jau nelikę. Jo centre, ant pagrindo, rasti apardyti žirgo griaučiai. Iš išlikusios griaučių dalies matyti, kad žirgo gulėta kniūpsčio, galva į pietryčius. Aplink žirgo griaučius buvo sudėti gana dideli — iki 40—60 cm skersmens — akmenys. Aprangos daiktų nerasta.

Ištirtieji pilkapiai su akmenų vainikais (Nr. 1—4) yra būdingi VII—VIII a., o be akmenų vainiko — Nr. 5, greičiausiai, yra vėlyvesnis ir priklauso I tūkstantmečio pabaigai arba II tūkstantmečio pradžiai.

KEJĖNŲ (RASEINIŲ RAJ.) PILKAPIŲ IR SENKAPIO KASINĖJIMAI 1970 M.

JUOZAS ANTANAVIČIUS

1970 m. vasarą Kauno Valstybinis istorijos muziejus kasinėjo Raseinių rajono Kejėnų kaime esantį pilkapyną ir senkapį. Senkapis yra šio kaimo pietiniame pakraštyje, apie 1 km nuo plento Kaunas—Klaipėda, Šventupio upelio kairiojo kranto kalvoje. Kalvos vakarinę bei šiaurinę dalį apima žvyro karjeras, kurį eksploatuojant, išardyta dalis senkapio. Pietinėje ir pietvakarinėje pusėje driekiasi status šio upelio šlaitas, apaugęs mišku.

Archeologams senkapis žinomas nuo 1936 m. Tada vienas šio kaimo gyventojas padovanojo muziejui geležinį kalaviją,

balno kilpą, ietigalį ir žąslus, rastus, kasant bulviarūsius vakarinėje kalvos dalyje[1].

1970 m. pavasarį, apžiūrint šią vietovę, paaiškėjo, kad čia yra visas archeologinių paminklų kompleksas. Maždaug 60 m į pietus nuo senkapio, miške, yra 17 pilkapių grupė. Į pietryčius nuo pilkapių yra nedidelis krantinio tipo piliakalnis, iš pietų ir pietvakarių supamas Šventupio, o iš rytų — bebaigiančio išdžiūti bevardžio upelio, kuris įteka į Šventupį. Iš vakarų pusės piliakalnis atskirtas giliu grioviu ir apie 3 m aukščio pylimu. Piliakalnio aikštelė yra trikampio formos, apie 15×18 m dydžio.

Archeologinių paminklų sąraše Kejėnų senkapis vadinamas „švedkapiais". Tačiau iš tikrųjų senesnieji kaimo gyventojai švedkapiais vadina greta miške esančius pilkapius. Pagal gyventojų pasakojimus, pilkapiai buvę apdėti akmenų vainikais. Tiesiant Žemaičių plentą, akmenys nurinkti, ir pilkapių sampilai labai nukentėjo. Be to, beveik visų pilkapių viršūnėse „lobių ieškotojai" iškasė duobes. Dabar jie visi įdubę.

Buvo ištirti du pilkapiai. Vieno pilkapio aukštis — 45 cm, skersmuo — 8,4 m, o antras — 55 cm aukščio ir 5,6 m skersmens. Pilkapiai supilti iš aplinkinio smėlio; pelenų ar degėsių sluoksnelio ant buvusio pagrindo nerasta. Abiejuose pilkapiuose aptikta po vieną kapą — pilkapio centre, 40 cm gylio duobėje, po sampilu. Kadangi abu pilkapiai buvo jau anksčiau kasinėti, tad rasta tik kapo pėdsakai. Viename pilkapyje, 78 cm gylyje nuo dabartinio paviršiaus, rastas geležinis įmovinis ietigalis ir žmogaus kaukolės fragmentas, o antrame — tik kaukolės fragmentas.

Iš radinių ir laidosenos atrodytų, kad pilkapiuose mirusieji laidoti III—IV a.

Senkapyje ištirtame 250 m^2 plote aptiktas 81 kapas. Iš jų 3 sudegintų ir 72 nesudegintų žmonių kapai bei 6 žirgų griaučiai.

Visame plote, po velėna, žemė buvo susimaišiusi su degėsiais, sudegintų kaulų trupiniais, paskirais žmonių bei arklių kaulais. 45—55 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, maišytoje tamsioje žemėje, dar neišryškėjus kapų duobių kontūrams, aptikti žmonių griaučiai. Mirusieji vietomis buvo sulaidoti keliais sluoksniais. Antai III ploto kape Nr. 21, 45 cm gylyje, aptikti žmogaus griaučiai. Mirusysis palaidotas pietvakarių kryptimi. Po šiais griaučiais, 57 ir 63 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, aptikti vieni šalia kitų dveji griaučiai, kurie gulėjo šiaurės vakarų kryptimi. Kape Nr. 24 vieni griaučiai aptikti 45 cm gylyje, šiau-

[1] Radiniai yra Kauno Valst. istorijos muziejuje, inv. Nr. 1001:1—3 ir 1011.

rės vakarų kryptimi. Toje pačioje vietoje, bet jau 65 cm gylyje, rasti kito žmogaus griaučiai, gulėję taip pat šiaurės vakarų kryptimi, o 105 cm gylyje buvo palaidotas dar vienas mirusysis, tik jau pietvakarių kryptimi. Panašus vaizdas buvo ir kituose iškastuose plotuose.

Mirusieji buvo palaidoti karstuose ir be karstų, gana skirtingomis kryptimis: pietvakarių, vakarų, šiaurės vakarų, rečiau šiaurės rytų kryptimi (Nr. 8, 38), kape Nr. 42 — pietryčių kryptimi. Kapo duobėn mirusieji guldyti daugiausia aukštielninki. Tik kape Nr. 37 mirusysis palaidotas kniūpsčias, o kape Nr. 16 — ant kairiojo šono. Mirusiųjų rankos sudėtos gana įvairiai. Daugiausia jos priglaustos prie šonų arba viena ranka ištiesta palei šoną, o kita uždėta ant dubens. Kartais abi rankos sudėtos ant dubens, o kape Nr. 61 — abiejų rankų plaštakos ir pirštų kauliukai gulėjo po apatiniu žandikauliu ant kaklo slankstelių.

Dauguma mirusiųjų palaidoti be įkapių. Iš 72 nesudegintų žmonių kapų tik 25 kapuose rastos įkapės. Dažniausiai aptinkama įkapė — peilis. Be geležinių peilių, kapuose rastos trys segės. (kape Nr. 68 — plokštinė apskrita, kape Nr. 67 — žalvarinė pasaginė cilindrinėmis galvutėmis, o kape Nr. 44 — žalvarinė pasaginė pumpuriniais galais). Kitos įkapės — keliolika sidabrinių XV—XVII a. monetų, keletas geležinių skiltuvų, diržo sagčių, žiedų.

Kiek turtingesni buvo du XIV a. pabaigos XV a. pradžios žmonių kapai. Kape Nr. 70 rastas geležinis durklas, odinė piniginė, apkaustyta žalvariniais apkalais. Piniginėje rastos keturios monetos, kurių vienoje pusėje matyti stiebų vartai, o kitoje — raitelis. Kape Nr. 17 kartu su dviem sidabrinėmis lietuviškomis XIV a. pabaigos, XV a. pradžios monetomis aptiktas geležinis įtveriamasis ietigalis, geležinė diržo sagtis, dviejų peilių fragmentai ir geležinis skiltuvas.

Laidosena ir kapuose rastais daiktais Kejėnų senkapio griautiniai kapai panašūs į kitus Lietuvoje tyrinėtus kapinynus, kuriuose rasta XIV a. pabaigos — XVII a. monetų. Tai Radikių, Šilelio, Pakalniškių (visi Kauno raj.), Rumšiškių (Kaišiadorių raj.) kapinynai. Panašių kapų rasta Riklikuose (Anykščių raj.), Kybartiškiuose (Šiaulių raj.) ir t. t. Visuose šio laikotarpio kapuose laidojant nesilaikyta vienodos krypties, įvairi ir griaučių padėtis; kapams būdinga įkapė — monetos, o apskritai įkapių — mažai.

Kapinyne buvo laidojami ir sudeginti žmonės bei nedeginti žirgai: aptikti trys sudegintų mirusiųjų kapai, viršutiniame sluoksnyje randama sudegusių kaulų trupinių, apdegusių daiktų. Dviejų sudegintų mirusiųjų kapai aptikti virš žirgų griaučių.

Jau 30 cm gylyje aptikta 60×90 ir 60×120 cm dydžio ploteliai su sudegusiais kauliukais, pelenų bei smulkių angliukų priemaiša. Įdomu, kad Kejėnuose, kaip ir kituose kapinynuose, sudegintų žmonių kapuose, virš žirgų, beveik nerandama kitų įkapių. Kejėnuose tik kape Nr. 2 tarp sudegusių kauliukų, pelenų bei smulkių angliukų rastas žalvarinio lazdelinio smeigtuko fragmentas ir smulkių susilydžiusių žalvario fragmentėlių.

Iš 1970 m. Kejėnuose rastų šešių žirgų kapų trys buvo suardyti, kasant duobes vėlyvesniems kapams. Žirgai nesuardytuose kapuose palaidoti 44—70 cm gylio duobėse, kurių vienas galas buvęs gilesnis. Kape Nr. 1 žirgas buvo palaidotas kniūpsčias, pietvakarių kryptimi, galva įsprausta tarp priekinių kojų. Kape Nr. 4 žirgas palaidotas ant dešiniojo šono, galva prilenkta prie krūtinės.

Žirgai buvo palaidoti su dvinariais arba trinariais žąslais, su geležiniais arba kauliniais skersinukais. Rasta žalvarinių kamanų, apkalų, žvangučių, žirgo viršugalvio srityje — po vieną gintarinį karoliuką. Tarp radinių iš suardytų kapų yra ir geležinių balno kilpų.

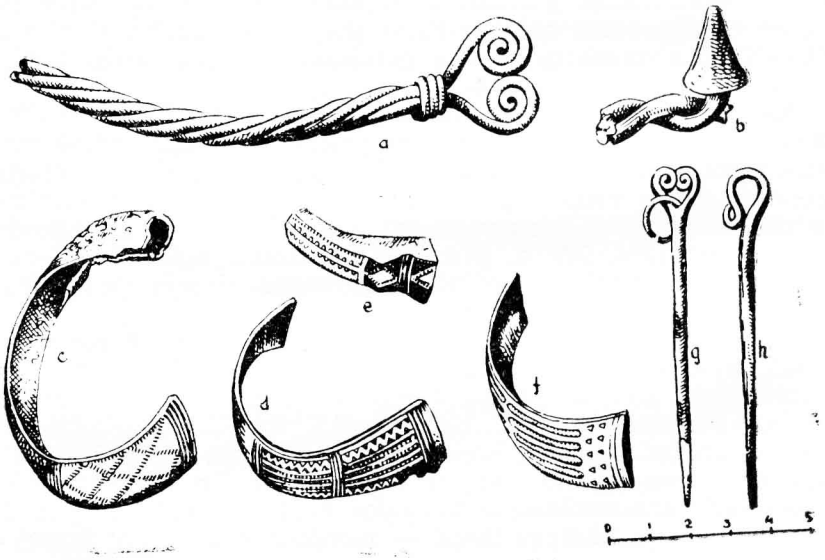

9 pav. Antkaklių ir apyrankių fragmentai bei smeigtukai

Tamsios žemės sluoksnyje, 30—80 cm gylyje, rasta per 300 pavienių dirbinių, kurių dauguma buvo apdegę, kiti beveik susilydę, o dalis visai ugnies neliesti. Tai daugiausia XI—XV a.

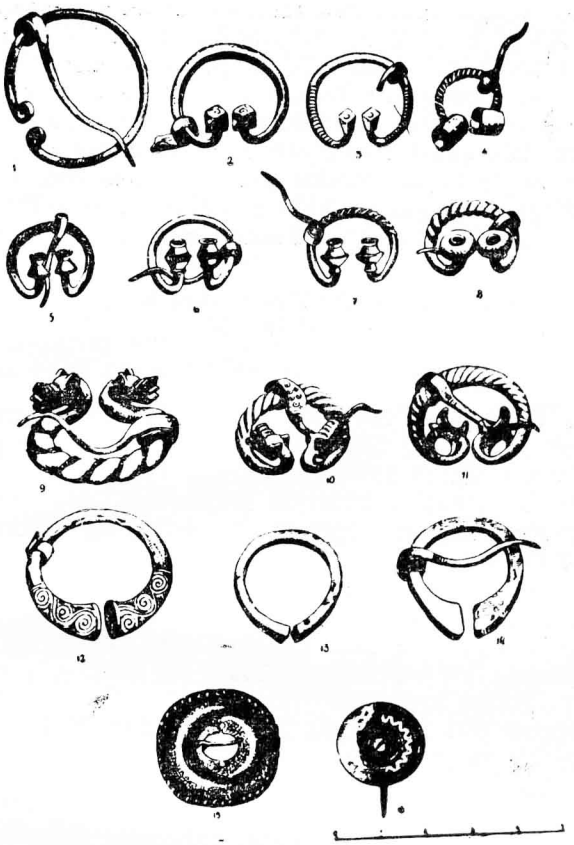

10 pav. Kejėnų senkapio segės

papuošalai, darbo įrankiai bei ginklai. Iš jų pažymėtini žalvariniai vytinių antkaklių fragmentai, juostinių apyrankių platėjančiais galais fragmentai, du žalvariniai dviguba įvijine galvute smeigtukai (pav. 9), pasaginės segės aguoniniais, cilindriniais, pastorintais kampuotais bei gyvuliniais galais. Rasta ir žalvarinių plokštinių apskritų segių (pav. 10). Vienos paviršius klotas ornamentuota sidabro plokštele. Tai ketvirta tokia segė iš žinomų iki šiol Lietuvoje. Viena rasta Graužiuose, antra Bubių piliakalnyje, trečia Ruseiniuose. Be papuošalų, rasti du geležiniai kovos kirviai, keletas ietigalių. Darbo įrankiams priklauso geležiniai pentiniai plačiaašmeniai kirviai, skiltuvai, ylos, verpstukai, geležinės dvinarės žirklės.

Kapinyno medžiaga rodo, kad žmonės čia buvo laidojami nuo XI iki XVII—XVIII a. Nuo XI a. pradžios iki XIV a. mirusieji buvo laidojami sudeginti. Nuo XIV a. pabaigos mirusieji turėjo būti laidojami jau nedeginti. Tačiau ir XIV—XV a. datuojamų daiktų tarpe yra apdegusių. Jie rodo, kad dar ir tuo metu dalis mirusiųjų buvo laidojami sudeginti. Kuriam konkrečiam laikotarpiui skirtini žirgų kapai, sunku pasakyti, nes tiek sudegintų žmonių, tiek žirgų ir pagaliau XIV a. pabaigos žmonių griautiniai kapai daugiausia suardyti, kasant duobes XV—XVIII a. kapams.

PAKALNIŠKIŲ KAPINYNO (SAKIŲ RAJ.) TYRINĖJIMAI 1971 M.

JUOZAS ANTANAVIČIUS

Pakalniškių kapinynas yra kairiajame Nemuno krante, apie 2,5 km į šiaurės rytus nuo Gelgaudiškio, kalvoje. Centrinė kapinyno dalis išardyta, imant smėlį. Kapinyną 1963, 1964 ir 1966 m. tyrinėjo Kauno Valstybinis istorijos muziejus. Tada buvo ištirtas 1090 m^2 plotas, kuriame aptikta 20 sudegintų žmonių kapų ir 131 žirgo griaučiai[1].

1971 m. birželio mėn. Kauno Valstybinis istorijos muziejus tęsė kapinyno kasinėjimus, nes ir po 1966 m. tyrinėjimų iš čia smėlį tebevežė Šakių miškų ūkis, Gelgaudiškio keramikos gamykla ir kitos organizacijos bei įmonės. Taigi šis įdomus ir vertingas kapinynas buvo toliau ardomas.

1971 m. ištirtas 395 m^2 plotas ir aptikti dar 26 kapai. Iš jų du yra sudegintų žmonių kapai, o kiti 24 — žirgų griautiniai. Be to, aptikta žmonių deginimo vieta, kurios ištirta 150 m^2 plotas.

Žirgai palaidoti pailgose duobėse galvomis į pietvakarius. Duobės jiems buvo kasamos vienu galu gilesnės, nes dažnai žirgo priekinė dalis gulėjo 15—30 cm žemiau nei užpakalinė. Duobių gylis 60—130 cm. Kapuose palaidota daugiausia vienas žirgas. Tik kapuose Nr. 1, 10, 14 buvo palaidota po du žirgus. Kapo Nr. 6 duobėje rasti penkių žirgų griaučiai ir beveik visi suardyti. Griaučių padėtis kapuose analogiška ankstesniais metais aptiktiems žirgų griaučiams. Devyniuose kapuose žirgai pa-

[1] **J. Antanavičius,** Pakalniškių senkapis. — „Mokslas ir gyvenimas", 1964, Nr. 3, p. 31—32. **К. Габрюнайте,** Локальное подражение раннесредневековых шлемов русского типа в Литве. — Acta Baltico-Slavica, II, Białystok, 1965, p. 115—133. **R. Volkaitė-Kulikauskienė,** Ankstyviausiųjų šalmų Lietuvoje klausimu. — Lietuvos TSR MA darbai, serija A, t. 2(19), 1965, p. 59—71. **J. Antanavičius,** X—XIII a. žirgų kamanos iš Pakalniškių. — Kraštotyra, 1969, p. 103—109.